

LEVENSLICHT

Pasen 2017, Ekklesia Amsterdam

Kees Kok

‘God sprak: er zij licht. En er was licht.’ Dag één.

De bijbel is een boek vol licht. En daarom zijn ook onze liederen er vol van: licht dat ons aanstoot, ons doet gaan, draagt, stuurt, gaande houdt. Voortijdig licht. Oerlicht. ‘In den beginne’ is in de bijbel niet iets van ooit en heel lang geleden, geen oerknal, geen start van de evolutie, maar beginsel, altijd geldend principe. Hemel en aarde zullen vergaan, maar dat licht is een eens en voor altijd gegeven woord. ‘In het woord was leven en het leven was het licht voor de mensen.’ Het licht is het blijvende antwoord op de duisternis die over de oervloed ligt. Die duisternis blijft, maar zij wordt gescheiden van het licht. Dag één. Nacht één. En op de vierde dag worden zon, maan en sterren geïnstalleerd als blijvende getuigen van het licht. Iedere dag opnieuw, zelfs ’s nachts is het licht nooit helemaal weg. Dat levenslicht is het begin en beginsel, alfa en omega van heel de bijbel, van Thora en Evangelie. Pas in het allerlaatste bijbelboek, *Openbaring*, worden de zon en de maan met pensioen gestuurd; de stad, het nieuwe Jeruzalem, de uiteindelijke stad van de vrede, heeft ze dan niet meer nodig, want God zelf, met heel zijn ‘heerlijkheid’, zijn uitstralende kracht zal haar verlichten (Openbaring 21:23). Maar nu nog niet. Nu nog de zon, nog vele eeuwen graag.

‘De duisternis heeft het licht niet overmeesterd’, zingt Johannes in de eerste verzen van zijn evangelie. Je kunt ook vertalen: ‘De duisternis heeft het licht niet aangenomen’, niet genomen, niet geaccepteerd. Dat is de taal van de feiten, van het dagelijks nieuws. Het licht van de mensen wordt al sinds in-den-beginne verduisterd, gestolen door mensen die elkaar het licht in de ogen niet gunnen. In het klein en in het groot. ‘De aarde was woest en leeg.’ *Tohoe wa bohoe*, klinkt dat donker in het Hebreeuws. Was? Nog dagelijks zien we verwoeste en lege stukken aarde. Deze week nog: zwartwitbeelden van een vaag bergachtig landschap; dan een soort inktvlek die zich daarin uitbreidt; de moeder van alle bommen heeft voor 317 miljoen haar werk gedaan; 36 doden, zo’n 9 miljoen per dode. - Hoeveel levens daarmee gered hadden kunnen worden. In hongerend Afrika bijvoorbeeld. Maar zo simpel zit de duisternis niet in elkaar. Zie heel die trieste litanie van machthebbers en volksmisleiders sinds onheuglijke tijden, bang voor het verlies van hun eigen hebben en houden, van vermeende culturele en religieuze zekerheden. Gedreven door afgunst, woede, wanhoop en god weet wat, vaak zelfs door zeer edele messiaanse motieven, kiezen zij tenslotte voor onderdrukking, terreur, misleiding, eigen volk eerst. En voor geweld met steeds dodelijker precisie en smeriger wapens – drones, fragmentatiebommen, gifgas. Zij moorden hun eigen volk uit, veroorzaken vluchtelingenstromen, hongersnoden. Duisternis die zich heeft afgesloten voor het licht.

Maar je kunt dus ook vertalen: ‘De duisternis heeft het licht niet overmeesterd’, zal het nooit kunnen doven. Dat is geloofstaal, dwars tegen de feiten in. De Israëlische schrijver David Grossman, die in de inmiddels wel honderdjarige oorlog tussen Israël’s en Palestijnen zijn zoon Uri verloor, vertelt ergens het volgende: ‘In de Joodse traditie is er een legende, een overtuiging, die zegt dat elke persoon een klein botje in zijn lichaam heeft, ‘luz’ genaamd, helemaal onderaan de ruggengraat, dat de essentie van zijn ziel bevat. Dit beentje kan niet vernietigd worden. Zelfs wanneer het lichaam in stukken wordt gebroken, verpletterd of verbrand, verdwijnt het luz-botje niet. Het herbergt de unieke vonk van een mens, de kern van zijn eigenheid. Volgens het geloof zal dit beentje de bron zijn van de wederopstanding van de mens.’ Grossman vraagt af en toe aan mensen dicht bij hem wat zij denken dat hùn luz is en krijgt daarop heel uiteenlopende antwoorden: kunstenaars zeggen: creativiteit, passie, gelovigen spreken vaak van een goddelijke vonk die van binnen voelen, een vriend noemde het ‘ouderschap’ zijn luz, en ‘een vrouw van rond de negentig sprak van de liefde van haar leven, een man die zestig jaar voordien zelfmoord had gepleegd: hij was haar luz.’ (David Grossman, *Leven en schrijven in tijden van oorlog*, Amsterdam 2016, blz.114 ev.).

Luz is Spaans voor licht. Deze Middeleeuwse Joodse legende stamt uit Spanje, uit de bloeitijd van de Joodse en de Islamitische filosofie aldaar. Maar er is een dubbele bodem in het verhaal. Het is ook een 'midrasj', schriftuitleg. Luz is ook de naam van de plek waar die beroemde scène in Genesis zich afspeelt van Jakob die in zijn dromen een ladder ziet staan die reikt tot in de hemel, en waarlangs engelen afdalen en opstijgen. De ladder als een soort ruggengraat die hemel en aarde verbindt, en helemaal onderaan die ruggengraat het luzbotje, waar de hemel de mens raakt. In het Jakobverhaal wordt de naam van de plaats omgedoopt in 'Bethel' – huis, plaats van God. Het luzbotje als plaats van God in mensen, als vonkje van dat oerlicht van de eerste dag, dat God uitzaait in zijn schepping, in de mensen?

Mooi, diepe, mystieke gedachten. Maar vandaag is de vraag wat daarvan overblijft als je in de duisternissen van deze wereld op de uitkijk staat naar een andere, een wereld van menswaardigheid en vrede, en je ziet al die in de knop kapot gebombardeerde levens, de uitgedoofde gezichten in vluchtelingenkampen, de verstarde gezichten van de verdrinkenen voor onze kusten, dit jaar alweer minstens 700. Waar is hun levenslicht, hun luz gebleven? Wat is er over van al die vermoorden en van al onze gestorven geliefden? Is er een antwoord op deze eeuwige vragen? Paulus probeert het in zijn eerste brief aan de Korintiërs, na dat prachtige Hooglied van de liefde (1 Kor. 13), met grote, onbegrijpelijke woorden: 'Er wordt gezaaid in vergankelijkheid, en opgewekt in onvergankelijkheid. (...) Er wordt een natuurlijk lichaam gezaaid, en een geestelijk lichaam opgewekt'. Dus wel een lichaam, maar geen vlees en bloed? Nee, zegt hij, want 'vlees en bloed kunnen het koninkrijk van God niet beërven'. En hij vertelt ons een geheim: Wij zullen worden veranderd, bij de laatste bazuin, in een oogwenk, en bekleed met onsterfelijkheid (...) En dan zal werkelijkheid worden wat bij de profeet Hosea staat geschreven: 'Dood waar is jouw overwinning? Jouw engel?' (1 Korinthe 15). Vurige, ongelofelijke woorden. Wij zullen veranderd worden, met onsterfelijkheid bekleed. Maar hoe dan? Er zijn er die zeggen dat het eeuwige leven geen ander leven is dan dit aardse, dat dit leven het enige en eeuwige is. Het eeuwige leven is niet iets van na de dood, geen hiernamaals. Het zit diep in ons verborgen, achter alle uiterlijke schijn, achter alle make-up, alle maskers, als mogelijkheid. Is dat ons Luz? Misschien bestaat die verandering erin dat wij opnieuw worden gemaakt, opgebouwd, rondom ons onverwoestbare Luzbotje? Maar kunnen wij daar dan niet vandaag al mee beginnen, beginnen met opstaan, onszelf binnenste buiten keren, licht worden?

We hoorden het verhaal van een levende, van een mens als wij, Jezus van Nazaret, Over hem wordt verteld - in het verhaal van zijn 'verheerlijking', op die berg - dat hij zelf een en al luz was, 'verheerlijkt', verlicht: 'zijn gezicht *veranderde*, zijn gelaat straalde als de zon en zijn kleren werden wit als licht'. En hij verandert mensen, lammen, blinden, doven, uitgedoofde, doden aan, zet ze overeind, doet ze gaan, zien, horen. Hij vuurt hun luz aan. Ergens in het evangelie van Lukas zegt hij, tegen zijn leerlingen, tegen ons: 'Pas op dat het licht in jou niet wordt verduisterd. Is heel jouw lichaam licht en is geen deel meer duister, dan zal het helemaal licht zijn' (Lukas 11:35v.). Je moet je luz-botje zo koesteren en opladen, dat je hele lichaam ervan gaat stralen als de zon. En ja, de duisternis heeft ook deze lichtmens overmeesterd. Hij sterft, vermoord, en met hem sterft even alle licht van de wereld. 'Duisternis viel over heel het land.'

De Joodse schrijver Elias Canetti heeft zijn hele leven geschreven tegen de dood. Daar wilde hij zich niet bij neerleggen, nooit. Dat je je geliefden terug zou zien, dat vond hij wel een heel verleidelijke christelijke gedachte. Maar wie daarmee de dood minder serieus neemt, vindt hij verachtelijk. Hij noteerde ergens: 'In elke dode sterft de hele wereld. Dat is de betekenis van Jezus' kruis.' (*Tegen de dood*, 2016). Daar zouden we vandaag aan toe kunnen voegen: 'In elke opgestane mens staat heel de wereld op. Dat is de betekenis van Jezus' opstanding.' De duisternis heeft het licht niet overmeesterd, toch niet? Laten wij niemands dood niet serieus nemen. En toch durven zingen, met hartstochtelijk verlangen: 'Wij zijn uit de grond opgestaan. Mijn ogen kunnen het licht verdragen. (...) Wij zijn in bekenden veranderd. Wij overnachten in elkaars schaduw / wij worden wakker van het

eerste licht / alsof iemand ons bij naam en toenaam heeft geroepen. Dan zullen wij leven. Zo moge het zijn.

Kees Kok